

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р Венета Кръстева Петрунова, Институт по философия и социология при Българска академия на науките, секция „Публични политики и социални промени“

Относно: конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“ по научна специалност 05.11.01. „Социология“ (Процесуални аспекти при възникването и формирането на общественото мнение), професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

1. Информация за конкурса

Конкурсът е обявен в ДВ, бр. 61 от 29.07.2025 г. за нуждите на Центъра за емпирични изследвания на Института по философия и социология при Българска академия на науките (ИФС-БАН). Назначена съм за член на научното жури въз основа на решение на Научния съвет (НС) на ИФС-БАН с протокол №16 от 09.09.2025 г. и Заповед № РД 09-366.7 от 24.09.2025 г. на Директора на ИФС-БАН. На първото заседание на научното жури ми бе разпределена подготовката на рецензия. Документи в конкурса е подал един кандидат – гл. ас. д-р Светлана Проданова Александрова.

2. Общо описание на представените материали

Д-р Светлана Александрова е представила пълен комплект документи, изискуеми за участие в конкурс за академична длъжност „доцент“ според чл. 35 от Правилника на ИФС-БАН за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности.

На първото заседание научното жури обсъди количествената справка за изпълнение на минималните национални изисквания по Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и на допълнителните изисквания на ИФС-БАН. От нея стана видно, че при общо изискуеми 430 точки кандидатът участва в конкурса с 480 точки. Д-р Александрова притежава ОНС „доктор“ по социология от 2014 г., има 8 години и 5 месеца стаж по специалността (при изискуем минимум 5 години), представя публикуван монографичен труд и оригинални научноизследователски трудове и публикации, списък с участие в международни форуми, списък с цитирания. Публикациите, с които кандидатката участва в конкурса за „доцент“ не повтарят публикации, използвани за участие в други конкурси. Това даде основания на научното жури единодушно да реши да допусне д-р Александрова до оценяване при съответствие с минималните национални изисквания и тези на БАН и ИФС.

В конкурса за академична длъжност „доцент“ д-р Александрова участва с 16 от общо 30 публикации от научната ѝ биография. Освен хабилитационен труд, тя представя 3 статии, индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация (две от тях в квартал Q3 и една в Q4); 6 статии в списания, индексирани в Erih Plus, 2 публикации в редактирани колективни томове. Тези публикации са в показател Г и отговарят на 230т. при изискуеми в ИФС-БАН 220т. По следващия показател Д: Цитирания или рецензии, кандидатката се явява в конкурса с цитирания, които отговарят на 100т. при изискуеми 60

точки. Всички публикации, включително тези, за които са посочени цитирания, са публикувани след 2020 г.

3. Обща характеристика на научната, научно-приложната и преподавателската дейност

В научната биография на д-р Александрова са застъпени и трите форми на активност – научна, научно-приложна и педагогическа. Превес в научната ѝ кариера има изследователската работа, умело съчетавана с експертна дейност и няколко годишен преподавателски опит в бакалавърски и магистърски програми. Академичните постижения на д-р Александрова са добър пример за положителната роля от участието на учени в изследователски проекти (както национални, така и международни), в които се натрупва опит и умения от работата в интердисциплинарни екипи, от провеждането на сравнителни изследвания и прилагането на различни изследователски подходи за събиране на емпирична информация, както и знание от прилагане на нови теоретични концепции. Това безспорно допринася за постигнатото високо качество на научната продукция, с която се кандидатства в конкурса.

Особено впечатление прави участието на д-р Александрова в значим проект какъвто е Европейско социално изследване (European Social Survey-ESS), част от Националната пътна карта за научна инфраструктура на Р България, както и работата ѝ в рамките на международен проект, финансиран по програма Хоризонт-Европа. По този начин д-р Александрова има възможност не само да използва получените емпирични данни, но и да види на практика как се следват високи академични стандарти, които тя прилага умело в своята работа. Високо трябва да се оцени и научно-приложната работа на д-р Александрова за изследване на състоянието на работната среда и социалното сътрудничество в 10 икономически сфери и разработването на социален пакет за работещите в тях. Чрез тази своя дейност тя допринася за утвърждаване на учените на ИФС-БАН като експерти с опит и знания, които могат да послужат за практическо решение на важни социални и икономически въпроси.

4. Учебна дейност на кандидата

В периода 2014-2017г. д-р Александрова е хоноруван преподавател във Факултета по изкуствата, специалност „Културология“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград. Там тя води лекционни курсове в бакалавърски и магистърски програми в дисциплините “Културен мениджмънт”, “Предприемачество в сферата на културата”, “Връзки с обществеността и маркетинг”, “Международни организации в културния сектор”, “Европейски културни политики”. Тази дейност е доказателство за достигната от кандидатката висока степен на подготвеност в областта на професионално направление на конкурса.

5. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Публикациите, с които д-р Александрова кандидатства в конкурса, могат да се разделят в две категории. Едната е с фокус върху социологическата интерпретация на обществени нагласи и публичния дискурс по различни значими проблеми в българското общество. Тук се анализират обществените представи за наука и промяната в публичния

дискурс спрямо нея; нагласите на българите към сенчестите икономически практики и психологическата готовност за включване в тях; склонността към даване на подкуп; нагласи към политиката; комуникацията в онлайн пространството; характеристики на публичността в България, обществени взаимоотношения и обществено мнение.

Второто тематично поле в публикациите на д-р Александрова е насочено към методологическите аспекти на изследователската работа – обсъждат се възможностите на онлайн средата за получаването на емпирични данни и за рекрутиране на респонденти в интернет.

Освен тези тематични полета, д-р Александрова представя и една публикация, посветена на образователната сфера. Това е резултат от активната ѝ работа в международен проект, изследващ различни аспекти на системите за създаване на умения и предизвикателства, свързани с възникващата необходимост от нови умения и знания. Статията допринася с анализ на ефективността на прилаганите мерки по отношение подобряване качеството на училищното образование и прилагането на концепцията за учене през целия живот.

Във всички публикации прави впечатление умелото съчетаване на теоретични знания и интерпретация на емпирични данни. Последните са анализирани чрез инструменти на различни теоретични концепции, които дават стабилна основа за аргументите и хипотезите, които д-р Александрова поставя на проверка.

Прегледът на справка за научните приноси, представена от д-р Александрова, показва, че те коректно отговарят на съдържанието на представените публикации и са наистина значими, както в теоретичен, така и в научно-приложен план. Мисля дори, че са пропуснати някои постижения на кандидатката, които също заслужават да бъдат посочени и за тях ще стане ясно по-нататък в оценката ми.

Хабилитационният труд на д-р Александрова е посветен на общественото мнение – тема, която рядко се поставя на научен анализ от изследователите в България. Като понятие то се използва ежедневно от политици, журналисти, граждани и рядко се проблематизира. Същевременно то играе важна роля за процесите в обществото и начина, по който биха протекли дадени събития в него. Затова от особено значение намирам поставените в монографията въпроси, на които д-р Александрова търси и намира отговори, базирани на солидна теоретична основа и обективно и умело интерпретирани емпирични данни. Чрез анализ на информация, получена чрез качествени методи (фокус групи и дълбочинни интервюта), допълнена със статистически данни от други изследвания, авторката анализира процесите на възникване и на формиране на общественото мнение и чрез теоретично обосновани аргументи представя явлението като динамичен, сложен и факторно обусловен комуникационен процес. Важен резултат от работата на д-р Александрова е разкриването на три основни начина, по които общественото мнение може да се прояви - стремеж на дадена социална група да представи, защити и наложи своя позиция в обществото; изкуствено наложен процес, при който общественото мнение е активирано от външни фактори, владеещи публичното пространство; общественото мнение като резултат от компромис и консенсус между социални групи в обществото с различни позиции и интереси. Именно този трети начин ми се струва, че е най-ценен за демократичното функциониране на едно общество, но за съжаление, резултатите от изследването на д-р Александрова показват, че в България

точно то е най-рядко видимо и най-често общественото мнение са проявява като противодействие на различни интереси. От съществено значение са представените вътрешни и външни фактори, влияещи върху формирането на общественото мнение. Това дава възможност да се идентифицират механизмите, използвани за влияние върху възприятията на хората по дадени проблеми и ролята в този процес, която имат медиите, политическите елити и лидерите на мнение. Дискутира се и значението на комуникационната среда и достъпът до публичност за формиране на определени позиции в общественото мнение. В анализа си д-р Александрова показва острата липса на доверие в българското общество, което влияе и върху възприемането на информацията, която се предоставя от традиционните медии и от политическите лица. Отчита се нарастващото значение на интернет и социалните мрежи за търсене на информация, за разширяване на публичното пространство и изразяване на мнение, но и за формиране на мнение по дадени въпроси. Важно наблюдение е идентифицирането на ролята на три типа лидери на мнение: авторитети в близкия социален кръг; лидери на мнение във Фейсбук; лидери-водачи с харизма.

Аргументирано е наблюдението за фрагментация на обществото на отделни групи, не само с различни интереси, но и с противоположни ценности, които се затварят „в комуникационни балони“ (стр. 113), приемайки само сходни на техните мнения. Това придава значение на характеристиките на различните обществени групи и заличава значението на общи и валидни ценности и морални норми. По този начин различията се изострят до степен, в която става невъзможно съвместно съществуване на разнообразни гледни точки и формиране на обща позиция по значими за обществото въпроси.

Принос в публикациите на д-р Александрова, който въпреки че не е посочен, според мен е значим и трябва да се отбележи, е разкритата от нея периферна роля, в която е поставена науката в отношенията с медии, политика, общество. Тази периферна роля е резултат от подмяната на традиционните концепции за истината и рационалността и създаването на реалност, в която властва релативността, а не научната обективност. Това води до подмяна на ценности, които преди са поддържали някакъв морален ред. Така се създава риск от нарастване на хаоса в обществото и неговото раздробяване на групи с различни интереси, ценности и разбирания, които не могат да достигнат до консенсус и да формират една обща визия за развитие и съвместен живот. Невъзможността за формирането на обществено мнение, произтичащо от споделени ценности и основано на достоверна, обективна и потвърдена от научни факти информация, резултат от публични дебати и компромиси, е всъщност симптом за силно фрагментираните съвременни общества.

6. При колективни публикации – определяне на приноса на кандидата

Хабилитационният труд, с който д-р Александрова участва в конкурса, е в съавторство. За него е представен разделителен протокол, налице е ясно тематично разделение, което прави безпроблемно неговото оценяване. Кандидатката е разработила самостоятелно 238 стандартни страници, в които е представено всестранно изследване на проблема за разбирането, формирането и влиянието на и върху общественото мнение. Работата е свързана с теоретичното концептуализиране на изследвания проблем и анализ на резултати от емпирично изследване. Всички останали публикации в конкурса са

самостоятелно разработени, което е добър атестат за умението на кандидатката да представя резултати от свята научна работа, следвайки академичните стандарти за публикуване в реномирани издания. Това позволява убедено да се направи заключение, че всички посочени от кандидата приноси, са публикувани както в подготвените от кандидата части на колективната монография, така и в самостоятелни публикации.

7. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература

Д-р Александрова участва в конкурса с десет цитирания, половината от които в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация. По-голямата част от цитираните публикации са на английски език, което показва, че авторът е разпознаваем в европейското изследователско пространство. Участието на д-р Светлана Александрова като член на българския екип в международен проект, финансиран по програма Хоризонт Европа, също е показател за присъствието на кандидата в международните научни среди.

8. Критични бележки на рецензента по представените трудове и по литературната осведоменост на кандидата

Литературната осведоменост на кандидата е широка и включва добро познаване на публикациите и изследванията по темите за общественото мнение, публичността, комуникационната среда и проучванията в онлайн среда. В публикациите се използват както класически и утвърдени автори, така и най-нови източници на български и английски език.

Една от целите на научните изследвания е да търси отговор на социално значими въпроси. В публикациите, с които участва в конкурса, д-р Александрова изпълнява тази задача на високо професионално ниво. Това не изключва възникването на въпроси, които да станат причина за нови изследвания и продължаване на проучването на темата за общественото мнение, както и възможностите за използване на интернет за събиране на емпирична информация. В тази връзка имам два въпроса, които не трябва да се приемат като критика към работата на кандидатката, а като насоки за бъдещи изследвания.

В работата си д-р Александрова говори за фрагментацията на българското общество и това, че общественото мнение най-малко се мисли като консенсус и резултат от публична дискусия, т.е. в България то се проявява или като наложено от външни фактори, или представящо позицията на малка група хора. В такъв смисъл възниква въпросът, до каква степен то може да бъде използвано в процеса на вземане на решения по значими публични въпроси? Ако общественото мнение е сформирано в среда с ограничен достъп до достоверна информация или такава, която е манипулирана от групи с определени интереси, дали то не се превръща в инструмент за легитимиране на позицията именно на тези групи, чиито интереси често са далеч от социално справедливите решения?

Вторият ми въпрос е свързан с наблюдението на д-р Александрова за изместването на традиционните канали за разпространение на информация от употребата на интернет и социалните мрежи. Тук възниква въпросът: По какъв начин може да се гарантира

достоверността на тази информация и дали именно социалните мрежи не стават много по-ефективен инструмент за бързо и масово влияние върху хората?

Бих отправила препоръка, която мисля, че ще бъде от полза за бъдещото професионално развитие на д-р Александрова – да продължи с усилия за сравнителни европейски и регионални проучвания по изследваните на национално ниво въпроси, както по отношение на общественото мнение и различните аспекти, свързани с него, така и на проблеми в сферата на образованието. Това ще разшири още повече видимостта на нейната работа и ще утвърди нейната позиция в международното изследователско пространство.

9. Лични впечатления на рецензента за кандидата и друга информация, непосочена в предходните точки

Имала съм възможност да работя с д-р Светлана Александрова и убедено свидетелствам за нейната изключителна професионална ангажираност и коректност. Към всяка една задача тя подхожда с отговорност, добросъвестност и професионализъм. Благодарение на това тя успява да развие своя изследователски потенциал и да се изгради като учен, който притежава всички необходими качества за заемане на длъжността „доцент“ и за продължаване на една плодотворна научна кариера. Убедена съм, че нейната прецизност, стриктно спазване на етичните и академични стандарти на работа и стремеж към самоусъвършенстване ще са от полза за развитието на ИФС-БАН.

Въпреки че сме работили заедно, нямам съвместни публикации с д-р Александрова сред представените в конкурса, което ми позволява да направя обективна оценка на нейните трудове.

10. Мотивирано и ясно формулирано заключение

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове на д-р Светлана Проданова Александрова, нейните научни постижения и научно-приложни приноси, както и личните ми впечатления, ми дават убедителни основания да дам категорично положителна оценка и да препоръчам на членовете на уважаемото научно жури и на Научния съвет на Института по философия и социология при Българска академия на науката да гласуват единодушно в подкрепа на избирането ѝ на академичната длъжност „доцент“ в Центъра за емпирични социални изследвания при Института по философия и социология при Българска академия на науките.

11.11.2025г.

София

Доц. д-р Венета Кръстева